

מה התחדש ומה לא התחדש בהקשר הפלסטיני מאז מלחמת ששת הימים

יוסי קופרווסר

מבוא

מלחמת ששת הימים הייתה ללא ספק נקודת ציון רבת חשיבות בהתפתחות הסכסוך הישראלי-ערבי בהקשרו הפלסטיני. אחת מהתמורות החשובות הייתה החשיבות הגוברת שניתנה לסוגיה הפלסטינית בעקבות המלחמה. מרכזיותה של סוגיה זאת האיצה את ההתפתחות הלאומית והפוליטית של העם הפלסטיני ושל "הארגון לשחרור פלסטין" (אש"ף) כגורם המייצג שלו. התפתחות הלאומיות הפלסטינית קשורה בטבורה למציאות הגיאוגרפית שהשתנתה בעקבות מלחמת ששת הימים ולשליטת ישראל ברצועת עזה ובגדה המערבית, והפכה את הסוגיה הפלסטינית למרכזית גם בשיח הפוליטי הישראלי.

התבוסה הערבית במלחמת ששת הימים הובילה לשינויים מהותיים ומבניים באש"ף ולהתפתחותה של אסטרטגיה לאומית פלסטינית שתכליתה הייתה להפוך את הסוגיה הפלסטינית למרכזית בסדר היום של הקהילה הבינלאומית, להוביל אותה להכיר באש"ף כמייצג הלגיטימי היחיד של העם הפלסטיני ולהכין את התשתית להקמת מדינה פלסטינית בחלק מפלסטין המנדטורית, כשלב ב"תוכנית השלבים", שיעדה ארוך הטווח הוא הכנעת הציונות והקמת מדינה פלסטינית על כל שטחה של פלסטין המנדטורית.

התנועה הלאומית הפלסטינית נאלצה לפתח מרחבי גמישות טקטיים ואסטרטגיות לצורך קידום מטרותיה ואף הצליחה לשכנע רבים בקהילה הבינלאומית ובישראל כי עברה שינוי שיש בו כדי להצדיק הליכה לקראתה. אלא שלמעשה, היא לא ויתרה מעולם על הנראטיב הפלסטיני, והוא נותר המכשול המשמעותי ביותר בפני הסכם שלום אמיתי עם ישראל.

מאפייני התמורות בסכסוך הישראלי-ערבי מאז מלחמת ששת הימים

שינוי המוקד מסכסוך ערבי-ישראלי לסכסוך פלסטיני-ישראלי עד מלחמת ששת הימים התאפיין הסכסוך הערבי-ישראלי בראש ובראשונה כסכסוך ערבי-ציוני, במסגרתו אימצו מרבית מדינות ערב מדיניות השוללת את זכות קיומה של ישראל (שעד אז נתפסה בעיניהם כ"ישות הציונית"). מדיניות זו טשטשה את הזהות הפלסטינית של הסכסוך, ובמסגרתה נתפסו הערבים יושבי ארץ ישראל ככלי בהתמודדות עם ישראל, ואף יותר מכך – במאבקים הפנים-ערביים. מטרתן של מדינות ערב הייתה להביא להפסקת קיומה העצמאי של מדינת ישראל, כדי לתקן מה שהן תיארו כעוול שיצרו האימפריאליזם והקולוניאליזם וכדי למחות את תוצאות התבוסה הצבאית שספגו מישראל ב-1948.

כישלונן המחפיר של מדינות ערב במלחמת ששת הימים חייב אותן להשלים עם שינוי מהותו של הסכסוך. אמנם, ועידת הפסגה הערבית שנערכה בח'רטום כחודשיים וחצי אחרי תום הקרבות ביטאה לכאורה דבקות בגישה הקודמת ("לא שלום, לא משא ומתן, לא הכרה בישראל"), אך כבר במהלכה באו לידי ביטוי הגישות החדשות, שהיה בהן כדי להצביע על השלמה ערבית עם עצם קיומה של מדינת ישראל, על נסיגה מהכוונה להשמדה ועל הסתפקות בשלילת הישגיה במלחמת ששת הימים, או בלשונם של דוברים ערבים "תוצאות התוקפנות של 1967".

השתלטות פת"ח על אש"ף בעקבות המלחמה, על בסיס הרעיון של "עצמאות ההחלטה הפלסטינית", אפשרה לחלק ממדינות ערב, ומצרים בראשן, לפתח רעיונות בדלניים של הסדרים מדיניים, שיאפשרו להן לראות ב"ביטול תוצאות התוקפנות של 1967" פיצוי מספק להשקעה המוגזמת שלהן, בראייתן, בעניין הפלסטיני, ולהותיר את שאלת היחסים בין הפלסטינים, שזכו להכרה כעם ערבי נפרד, ובין ישראל כליבו החי של הסכסוך. תהליך זה זכה להבשלה מלאה רק אחרי מלחמת יום הכיפורים והסכם השלום בין ישראל למצרים, אבל ראשיתו הייתה באופן מובהק בתוצאות מלחמת ששת הימים.

העברת מוקד העימות בין ישראל לפלסטינים ולערבים מעתידה של מדינת ישראל בגבולות 1949 לעתיד השטחים עליהם השתלטה ב-1967 העיסוק בעתידם של שטח 1967 יצר מרחבי תמרון תודעתיים, מדיניים וצבאיים, ובכללם טרור, עבור כלל הגורמים המעורבים בסכסוך. מרחבים אלה מעצבים את קווי המתאר של הסכסוך גם כיום. הסכסוך יצר אצל רבים בישראל ובמערכת הבינלאומית את האשליה המפתה (שרבים משוכנעים שהיא בת מימוש) כי הקדרה של שאלת השליטה בשטחי 1967 (יחד עם פתרון מוסכם לבעיית הפליטים הפלסטינים) תביא את הסכסוך לקצו. תפיסה זו הכתיבה את הטיפול בסכסוך מאז

מלחמת ששת הימים, ובמיוחד מאז 1974, לאחר שהפלסטינים אימצו את "תורת השלבים", הגורסת פורמלית כי בשלב ראשון תוקם מדינה פלסטינית על כל שטח שיועבר לשליטתם על ידי ישראל (בפועל, השטחים שנכבשו ב־1967), ובשלב שני תוקם מדינה פלסטינית על כל שטחה של פלסטין המנדטורית.

ההיבט המשפטי

החלטה 242 של מועצת הביטחון של האו"ם מנובמבר 1967, הקובעת כי על ישראל לסגת משטחים (ולא מ"השטחים") שנכבשו במלחמת ששת הימים לגבולות "בטוחים ומוכרים", הפכה לנוסחה, וברבות הימים לבסיס המקובל (לכאורה, ותוך מתן פרשנויות שונות), לפתרון הסכסוך. בהחלטה אין כל התייחסות לפלסטינים, וגם ההתייחסות לצורך בהסדר צודק של בעיית הפליטים אינה מאזכרת אותם. ככול שחלפו השנים אימצו גורמים בינלאומיים ניסוחים בעייתיים מבחינת ישראל. אלה מתייחסים לשטחים שנכבשו מידי ירדן כשטחים פלסטיניים כבושים ומדגישים את המחויבות בפתיח של החלטה 242 לעיקרון לפיו השתלטות על שטחים במלחמה אינה מקובלת.

התפתחות שיח מפצל במחנה הציוני בישראל בסוגיית עתיד השטחים

יסודותיו של שיח זה נוצקו מיד לאחר מלחמת ששת הימים, שתוצאותיה עוררו התרגשות רבה בקרב הציבור היהודי. שלוש גישות שאינן יכולות להתחבר זו לזו שולטות מאז בדיון הציבורי בארץ: האחת רואה בשטחים שנכבשו חלק מארץ ישראל, ששוכר משלטון זר (אשר שלט בו בניגוד לצדק ההיסטורי ולמחויבות הבינלאומית, לפי נוסח המנדט שניתן לבריטניה על ידי חבר הלאומים ב־1922). על פי גישה זו, תוצאות מלחמת ששת הימים מאפשרות לממש את הזהות המיוחדת בין ארץ ישראל ובין מדינת ישראל, גם אם הפלסטינים ינהלו את האזורים המיושבים בצפיפות על ידם במסגרת של שלטון עצמי.

הגישה השנייה וההפוכה לראשונה רואה בשטחים נטל מעיק על ישראל, שיש להיפטר ממנו כמעט בכול מחיר. זאת, מכיוון שהכיבוש, קרי השליטה הישראלית על עם אחר בניגוד לרצונו, בשטחים שמעבר לקווי 1949, משחית וכרוך בסכנות חמורות עבור המפעל הציוני.

הגישה השלישית רואה בשטחים חבל ארץ של ישראל יש תביעה לגיטימית לגביו, אבל מעבר לשליטה בחלקים ממנו, הנדרשת מטעמים ביטחוניים או היסטוריים, יש להתייחס לרובם כאל נכס לצורכי המשא ומתן לשלום אמת עם הפלסטינים. במסגרת שלום זה, ישלטו הפלסטינים באופן אפקטיבי על השטח שיועמד לרשות ישות מדינית פלסטינית עצמאית.

בכול אחת מהגישות יש זרמי משנה, ומשקלו היחסי של כל זרם משתנה מעת לעת, אך ככלל, חלוקה זו נשמרה לאורך זמן. הסכמי אוסלו (1993) חידדו את ההבדלים בין זרמי המשנה של הגישה המרכזית: חלק מהם נטה יותר ליגבר הזרם המודאג מהשלכות הכיבוש, צידד בנסיגות חד-צדדיות והחל לראות ברשות הפלסטינית שהוקמה נכס כה חשוב לישראל, המצדיק אפילו העלמת עין מכול ההיבטים הבעייתיים בפעילותה. חלק אחר מדגיש את המשך התמיכה של הרשות בטרור ואת המשך ההסתה נגד ישראל ומגלה לכן ספקנות רבה לגבי האפשרות של הגעה להסכם שלום עם הפלסטינים, במסגרתו תוקם מדינה פלסטינית בשטחי 1967. חלק מזרם זה דורש לכן שכול הסכם ישמר את השליטה הביטחונית הישראלית בשטחים, וכי הפלסטינים יכירו במסגרתו בישראל כמדינת הלאום (הדמוקרטית) של העם היהודי, בה מובטחים מעמדם וזכויותיהם של אזרחיה הערבים.

התפתחות תהליכים חברתיים ופוליטיים בחברה הפלסטינית

המציאות הייחודית בה חיה כל קבוצה פלסטינית מאז 1967, כאשר מרבית העם הפלסטיני נתון תחת שליטה ישראלית מסוגים שונים ותחת השפעה של הכלכלה הישראלית, הביאה להתרחשות תהליכים חברתיים, כלכליים ופוליטיים רבי חשיבות בחברה הפלסטינית, שחלקם נבעו גם מהתפתחויות חברתיות גלובליות ואזוריות. תהליכים חברתיים שונים התפתחו ברצועת עזה, שם נמצאת כמעט כל האוכלוסייה הפלסטינית תחת שליטה אזרחית פלסטינית מאז שנות התשעים של המאה העשרים, וכן תחת שליטה ביטחונית עצמאית, אך תחת סגר ביטחוני מאז 2005. לעומת זאת, כמעט כל הפלסטינים בשטחי הגדה המערבית נמצאים תחת שליטה אזרחית פלסטינית ובשליטה ביטחונית מעורבת מאז שנות התשעים. תהליכים חברתיים אחרים אפיינו את הפלסטינים במזרח ירושלים ובישראל בגבולותיה לפני 1967, וכן בפזורה הפלסטינית, שם הושפעו הפלסטינים בעיקר מתהליכים אזוריים.

הפערים בין ההווה היומיומית ובין הזהות העצמית של קבוצות אלו (ובקרבתן, למשל בין הפליטים לתושבי הקבע) הלכו והתרחבו, למרות שכולן נותרו מחויבות בראש ובראשונה לשיוך הפלסטיני, שאף הועמק כרכיב העיקרי בזהותן העצמית. מצב זה נבע, בין היתר, מאינדוקטרינציה אפקטיבית מצד ההנהגה הפלסטינית ומסירוב של מדינות ערב ואותה הנהגה, בתמיכה שקטה אך פעילה של המערכת הבינלאומית, להתמודד עם סוגיית הקורבנות הפלסטינית על ידי מציאת פתרון לבעיית הפליטים במדינות ערב עצמן.

מלחמת ששת הימים ותוצאותיה, שזכו בקרב הפלסטינים לכינוי "נכסה", קרי "מפלה", כמשקל נגד לאסון הגדול יותר, ה"נכבה" מ-1948, גרמו לתחושות קשות ביותר אצלם והעמיקו את תודעת הקורבן, המהווה חלק מרכזי בזהותם הלאומית.

אובדן שטחי פלסטין הושלם, ותופעת הפליטות הועמקה. אוזלת ידן של מדינות ערב וצבאותיהן מול ישראל הומחשה במלוא חריפותה, והסיכוי להחזרת פלסטין באמצעות מערכה שהפלסטינים יהיו בה הכוח הפורץ, שמאחוריו יגיעו צבאות ערב (על פי תפיסת פת"ח), הפך לתקווה לא רלוונטית לחלוטין. גם המשענת המעצמתית, בדמותה של ברית המועצות, נחשפה כחסרת משמעות.

דווקא המצוקה והרפיון הביאו את הפלסטינים לדרך חדשה, שמבחינתם בלמה את מגמת ההידרדרות במצבם ואף העניקה להם כמה הישגים לא מבוטלים. חלק מרכיבי הדרך החדשה עוצבו בתוך זמן קצר לאחר המפלה, וחלק אחר התפתח בהמשך. נקודת הזינוק למסע החדש הייתה השתלטות פת"ח על אש"ף, אימוץ הנוסח החדש והקיצוני יותר של האמנה הלאומית הפלסטינית ביולי 1968 וההכרה באש"ף על ידי מדינות ערב כנציג הלגיטימי הבלעדי של הפלסטינים, תוך דחיקת ירדן אל מחוץ לתמונה, עד שהחליטה להתנתק מכול זיקה לגדה המערבית ב־1988.

ההישגים הפלסטיניים והיפוך המגמה – הסברים אפשריים

ההישגים הלאומיים של הפלסטינים והיפוך המגמה (מ"נכסה" ל"עצמאות הפעולה") התאפשרו הודות לשילוב של שלושה גורמים עיקריים:

1. **הפיכת החולשה למקור כוח**, תוך מיצוי האפשרויות שיצר העידן של חיפוש דרך ונטייה במערב להזדהות עם הקורבן. ההצלחה הפלסטינית להתייצב במשבצת הקורבן בעקבות התבוסה ב־1967, על חשבון העם היהודי שתפס מקום זה עד אז על רקע השואה, תורגמה ללגיטימציה בינלאומית רחבה לתביעותיו ולמאבקו של העם הפלסטיני, מבלי לדקדק בפרטי העמדות של הזרם המרכזי (הלאומי) הפלסטיני. השמאל האירופי מילא תפקיד מרכזי במינוף דימוי החולשה והקורבנות הפלסטיני, שמן הסתם הקל על אירופה גם להתמודד עם השלכות השואה על דימויה העצמי.

2. **פיתוח יכולת הלמידה האסטרטגית**. הפלסטינים לא רק למדו מתקדימים של מאבקי טרור וגרילה אחרים, במיוחד מהניסיון האלג'ירי וממורי דרך בגוש הסובייטי ובשמאל המערבי, אלא פיתחו יכולת למידה עצמאית, באמצעות דיון פתוח יחסית בדרג ההנהגה. רבים מהוויכוחים ואי־ההסכמות הובילו לפילוגים ולעימותים פנימיים חריפים (כולל חיסולים) ופגעו בלכידות ובאפקטיביות המאבק, אבל למרות זאת, המסגרת הכוללת נשמרה והובלה באופן שאפשר התאמה של האסטרטגיה למציאות המשתנה, ובכך הביא לשימור הרלוונטיות של המערכת הפלסטינית. המחלוקות הפנימיות היו לגבי דרכי הפעולה, זהות הפטרונים, זהותה של המדינה הפלסטינית כשתקום והלגיטימציה להצגת גמישות טקטית, מתוך חשש שתהפוך לגמישות אסטרטגית – מה שלא קרה מעולם.

3. מיצוי הניגוד בין חוסר האונים של מנהיגי מדינות ערב וצבאותיהן לבין

המנהיגות הפלסטינית. הדוגמה האישית של ההנהגה הפלסטינית הלוחמת (ערפאת עצמו הגיע לגדה המערבית והצליח לצאת משם ללא פגע, וב־1968 הפך את פעולת כראמה לסמל של העמידה האיתנה הפלסטינית), ובנוסף לכך אפשרות ההשתייכות לארגוני הטרור, סיפקו לפרט הפלסטיני הזדמנות ליטול חלק במערכה הלאומית/אסלאמית על פי החלטתו, בניגוד למאפייניהם של צבאות ערב. בכך הוא הצליח לרומם את מעמדו ואת דימויו העצמי ולהפיח רוח חיים בתנועה הלאומית הפלסטינית.

על פי התפיסה החדשה, המאבק הפלסטיני המזוין נגד הציונות יתבצע לא על ידי הצבאות הסדירים הערביים, אלא על ידי הפלסטינים עצמם, בהובלת ארגוני הטרור. מדובר באסטרטגיה ולא בטקטיקה, שנועדה להשיג את היעד של שחרור פלסטין כולה. מלחמת יום הכיפורים, שלא עסקה בעניין הפלסטיני אלא נועדה לחולל תהליך שיביא להחזרת השטחים המצריים והסוריים שנכבשו על ידי ישראל ב־1967, השפיעה בכול זאת רבות גם על הסכסוך הישראלי-פלסטיני וחידדה את המגמות שצוינו לעיל.

תקצר היריעה מלתאר את שלל ההתפתחויות המוכרות היטב שהתרחשו בזירה הפלסטינית מאז: ההתבססות בירדן וניהול הטרור בשטחים משם עד אירועי ספטמבר 1970; המעבר ללבנון עד 1982 והגירוש משם לתוניס; הפיצולים בתוך המערכת הפלסטינית, כולל הקמת חמאס ב־1987; פיגועי הטרור המרכזיים, ובכלל זה חטיפות מטוסים; האנתיפאדה הראשונה בשנים 1987–1991 והשנייה בשנים 2000–2005; אימוץ "תורת השלבים" ב־1974 וההכרזה על עצמאות פלסטינית ב־1988; ההתייצבות לימין סדאם חוסיין במלחמת המפרץ; החתימה על הסכמי אוסלו ב־1993 והקמת הרשות הפלסטינית ב־1994; השתלטות חמאס על רצועת עזה והפיצול במערכת הפלסטינית; סבבי המערכות בין ישראל לחמאס ברצועת עזה; הכרת עצרת האו"ם במדינת פלסטין כמשקיפה באו"ם; החלטת מועצת הביטחון 2334 מדצמבר 2016 בדבר אי-חוקיותן של ההתנחלויות הישראליות ביהודה ושומרון; גל פיגועי הסכינים והדריסות מאז סתיו 2015.

הקו המקשר בין כל ההתפתחויות האלו ברור למדי: דבקות בתפיסות היסוד וניהול מדיניות שיש בה גמישות טקטית ואסטרטגית, תוך נחישות וקשיחות ביחס לחזון ומיצוי ההזדמנויות שמתאפשרות כתוצאה מגישת המערכת הבינלאומית לנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני. בזכות אלה הצליחו הפלסטינים להצר בחמישים השנים שחלפו מאז מלחמת ששת הימים את חופש הפעולה של ישראל ולהתקדם לעבר יעדי הביניים שלהם, מבלי שוויתרו על היעד ארוך הטווח של הכרעת הציונות.

זאת, למרות שנאלצו לאמץ, לפחות כלפי חוץ ובמידה מסוימת גם כלפי פנים, שפה המדחיקה את העיסוק ביעדים ארוכי הטווח.

היטיב למצות מורכבות זו חבר הוועדה המרכזית של פת"ח, עבאס זכי, שבמהלך ייכוח טלוויזיוני עם איש חמאס סביב הניסיון הפלסטיני להשיג הכרה של מועצת הביטחון במדינת פלסטין כחברה באו"ם, טען כי "לא ניתן להשיג את המטרה המלאה במכה אחת. אם ישראל תיסוג לקוי 1967, תצא מ[מזרח] ירושלים ותפנה 650,000 מתושבים, היא תתמוטט מעצמה. אם נאמר שרצוננו להביא להפסקת קיומה של ישראל, או לנו. זה קשה [לביצוע], וזו עמדה מדינית שאינה מקובלת על העולם. אסור לנו לומר זאת לאוזני המערכת הבינלאומית, ניתן לדבר באופן זה רק בינינו לבין עצמנו".¹

המצפן הפלסטיני המעודכן – עיקרי הנראטיב הפלסטיני

את המצפן לאורו נאבקים הפלסטינים בציונות לאורך שנים אלו ניתן לתמצת בשבעה עיקרים של הנראטיב הפלסטיני:

1. היהודים אינם עם ולא אומה, אלא קבוצה של אנשים בעלי דת משותפת, שלא כמו הפלסטינים, שהם עם הראוי לזכות ההגדרה העצמית.
2. ליהודים אין היסטוריה לאומית ריבונית בארץ ישראל/פלסטין, ולפיכך תביעתם להקמה מחדש של מדינת לאום יהודית בחבל ארץ זה היא מסולפת וחסרת בסיס. פלסטין כולה היא ארצו הבלעדית של העם הפלסטיני, החי בה מקדמת דנא. זאת הסיבה שהפלסטינים מכחישים את ההיסטוריה של ממלכות ישראל ויהודה ואת קיומו של בית המקדש, שאותו הם מכנים "בית המקדש שעל קיומו לכאורה ישנה טענה מופרכת". בהקשר זה הם הצליחו להעביר באונסק"ו החלטות המתעלמות מכול קשר בין היהודים לירושלים (נוסח ההחלטה אמנם שונה ורוכך, אך הוא עדיין בעייתי בנוגע לזיקה היהודית לירושלים), ואף העלו הצעה לתבוע את בריטניה על הצהרת בלפור מ-1917.
3. הציונים, לא כל שכן המתנחלים, הם רודפי בצע, אכזריים, ערמומיים, גזענים, יהירים ושואפים להרחיב באופן מתמשך את השטח שבשליטתם. הפלסטינים מאמצים בהתייחסותם זאת ליהודים הציונים רבים מהסטראוטיפים המאפיינים את האנטישמיות באירופה. זאת, בתוספת למוטיבים עוינים ליהודים הלקוחים ממסורות אסלאמיות.
4. הצורך להיאבק בציונות נובע ממניעים לאומיים ואסלאמיים, שאי אפשר להפריד ביניהם. היהודים הגיעו לפלסטין מכיוון שהאירופאים השתוקקו להיפטר מהם

1 ערוץ הטלוויזיה "אלג'זירה", 23 בספטמבר 2011, מצוטט באתר ממר", <https://www.memri.org/tv/fatah-central-committee-member-abbas-zaki-calls-netanyahu-and-obama-scumbags-and-says-greater>

- והקולוניאליזם כפה אותם על הפלסטינים. ישראל נחשבת לראש גשר של המערב ותרבותו הקלוקלת בלב המזרח המוסלמי, ולפיכך המאבק נגד קיומה הוא חלק מההגנה על האסלאם.
5. ההתנגדות ("מוקאוןמה") לציונות והמאבק נגדה חייבים להימשך כל העת, עד להשגת המטרה. ההחלטות על דרכי המאבק המומלצות, בנוסף לדרכים שהשימוש בהן טוב תמיד (דבקות באחיזה בקרקע, התנגדות תרבותית וחינוכית), צריכות להתקבל על פי שיקולי עלות מול תועלת. כיום הדרכים המועדפות הן שלילת הליטימיות של ישראל ("דה־לגיטימציה") ומסע חרם על ישראל (BDS). הרשות הפלסטינית ממליצה גם על פעילות דיפלומטית שנועדה לכפות על ישראל פתרון על בסיס התביעות הפלסטיניות, וכן על "מאבק עממי", שביטוי המעשי הוא בהתקפות טרור שלא נעשה בהן שימוש בנשק חם (דקירות, דריסות, השלכת בקבוקי תבערה ויידוי אבנים). חמאס מוסיף על כל אלה גם את הטרור באמצעות נשק חם (אם כי בעיתוי הנוכחי לא מרצות עזה, הנתונה תחת שלטונו, אלא רק מהאזורים שתחת שליטת ה"רשות"). הוויכוח בין הרשות הפלסטינית לחמאס הוא לא על העיקרון או על המוסריות של ביצוע פיגועים תוך שימוש בנשק חם, אלא על ניתוח העלות והתועלת הכרוכים בפעילות כזו.
6. הפלסטינים חייבים לראות את עצמם כקורבנות הסכסוך, והם הקורבנות היחידים שלו. הפלסטינים הם הקורבנות של הקולוניאליזם המערבי, שכפה את הציונות על היהודים וגרם לגזל פלסטיני על ידם, והם הקורבנות של ישראל, האחראית לנכבה ולנכסה גם יחד וליחס הנורא שלה לפלסטינים. מכיוון שכך, אי אפשר לדרוש מהם לגלות אחריות ודבקות בערכים אוניברסליים, כמו הימנעות ממעורבות בטרור ומתמיכה בו. לא הם האחראים להוצאת כספי הסיוע הזר על תשלום משכורות למחבלים ועל הקצבות למשפחות החללים והפצועים במאבק. שואת היהודים הייתה נוראה, והיום חלק מהפלסטינים מגנים אותה (אף שבעבר הנהגתם תמכה בה, ומאוחר יותר הטילה ספק בממדיה וטענה שהציונים שיתפו פעולה עם הנאצים), אבל היא הועצמה בידי הציונים ונוצלה על ידם כדי לגרום חוסר צדק לפלסטינים.
7. הפלסטינים חייבים להיות נאמנים לשאיפה לשליטה על פלסטין כולה, גם אם היא אינה בת ביצוע בטווח הנראה לעין.

כל חריגה מן הנראטיב הזה נחשבת לבגידה, מכיוון שהיא מצדיקה את הנראטיב הציוני. מה שמכונה בדרך כלל "הסתה" הוא בעצם הפעילות הפלסטינית להטמעת מרכיבי הנראטיב בתודעה הפלסטינית, והמערכה המדינית המכונה "דה־לגיטימציה"

עוסקת בפועל בהקניית מרכיבים אלה לתפיסה הבינלאומית של הסכסוך והטמעתם בה (למשל, הפעילות באונסק"ו).

מרחבי הגמישות הפלסטינית

רובו של מצפן זה מופיע ב"אמנה הלאומית הפלסטינית", הממשיכה להיות מוצגת באתרים של הרשות הפלסטינית ושל אש"ף, מכיוון שמעולם לא הוחלפה באחרת. זאת, למרות מאמצי ישראל אחרי הסכמי אוסלו וכינון הרשות הפלסטינית, ועל אף ש"המועצה הלאומית הפלסטינית" החליטה לבטל חלק מסעיפיה. לצד הדבקות הכללית באותו מצפן, הפגינו הפלסטינים גמישות מדינית כאשר התעורר צורך בכך. מאפייניה הבולטים של אותה גמישות הם:

1. דחיית הטיפול במטרה ארוכת הטווח (בלי לוותר עליה) תמורת קידום הישגים בכול הקשור לכינון ישות פלסטינית עצמאית בשטחים עליהם השתלטה ישראל במלחמת ששת הימים, בהתאם ל"תורת השלבים".
2. נכונות לשלב פעילות מדינית בצד המאמץ הטרוריסטי. שיאה של פעילות זו היה בהסכמי אוסלו, שלמרות ההתחייבויות שנכללו בהם, לא נתפסו מעולם על ידי הפלסטינים כמחייבים ויתור על כלי הטרור כאמצעי להכשרת הקרקע לקצירת הישגים בשטח באמצעות עשייה מדינית. זאת, בין אם בדרך של משא ומתן ובין אם באמצעות מהלכים חד-צדדיים. אלה באו לאחר שכוונותיהם נחשפו על ידי ישראל והתברר להם שאי אפשר יהיה להגיע להסכמים נוספים ללא ויתור של ממש על היעדים ארוכי הטווח והסכמה להכיר בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי.
3. ערפול מכוון של סוגיית ההכרה בישראל, שתכליתו להטעות את הציבור הישראלי ואת המערכת הבינלאומית. במסגרת זאת הסכימו הפלסטינים, בהובלת ערפאת, להכיר בישראל ואפילו בזכותה להתקיים בשלום ובביטחון (מכתב ערפאת לרבין מ-9 בספטמבר 1993, וקבלת הפלסטינים את החלטת מועצת הביטחון 242), אך זאת רק על ידי אש"ף (ולא על ידי מרכיביו, ובראשם פת"ח, שמנהיגיו ודובריו ממשיכים לטעון כי לא הכיר מעולם בישראל) והרשות הפלסטינית, המחויבים לכך מעצם הקמת הרשות ולצורך התנהלותה השוטפת. גם אז ישראל אינה מתקבלת על ידי שני גופים אלה כמדינת הלאום של העם היהודי, אלא נתפסת כמדינה חסרת זהות אתנית, קרי כמדינת כל אזרחיה (הפלסטינים מרבים לעשות שימוש במונח "העם הישראלי").

התופעה המעניינת, אך הלא מפתיעה, היא שהגמישות המדינית הפלסטינית מופגנת תמיד כאשר הפלסטינים נמצאים במצוקה ובסכנה. כך היה לאחר מלחמת יום הכיפורים, כאשר הנושא הפלסטיני נדחק לשוליים; לאחר הגירוש לתוניס בעקבות

מלחמת לבנון הראשונה (שהוביל להצהרת העצמאות ב־1988); בעקבות ההימור הלא מוצלח על סדאם חוסיין במלחמת המפרץ הראשונה; ויתכן שכיום גם על רקע הלחצים שמפעיל עליהם נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ. במקרים רבים השתכנעו גורמים בינלאומיים וישראליים, ובכללם מנהיגים ישראלים דוגמת שמעון פרס, שאכן מדובר בגמישות פלסטינית המייצגת ויתור אסטרטגי, המצדיק הליכה של ממש לקראת התביעות הפלסטיניות.

סיכום: מאזן ההישגים והכישלונות הפלסטיניים

ההנהגה הפלסטינית מסבירה את ההישגים הפלסטיניים ככאלה שהתאפשרו הודות להסכמי אוסלו. אלה הובילו לשליטה פלסטינית מלאה ברצועת עזה ובערים הפלסטיניות בגדה המערבית ולשליטה אזרחית כמעט בכול האוכלוסייה הפלסטינית בגדה (שטחי A ו-B). זאת, בנוסף להכרה בינלאומית רחבה, כולל על ידי האו"ם, בכלל השטחים שנכבשו ב־1967 כשטחים פלסטיניים, למרות שעל פי הסכמי אוסלו ועל פי תפיסת ישראל ותובנותיה לגבי החוק הבינלאומי, מדובר בשטחים הנתונים במחלוקת, של ישראל תביעה עדיפה לגביהם.

בראיית הפלסטינים, מדובר בשטחים פלסטיניים שהתביעה הישראלית להשאיר את חלקם בידיה וההתיישבות הישראלית בהם היא בבחינת הוצאת דבר מידו בעליו, ולכן היא תהיה אפשרית רק אם הפלסטינים יסכימו לכך. הסכמה כזו עשויה להינתן, מן הסתם, רק תמורת קבלת שטח אחר בתמורה. גם אז, הפלסטינים לא יוותרו על החזון של מדינה פלסטינית בכול שטחי פלסטין המנדטורית ועל תביעת "זכות השיבה" לפליטים. את החלטה 2334 של מועצת הביטחון בדבר אי־חוקיות ההתנחלויות רואים הפלסטינים כאישוש לעמדתם.

מן הצד השני, גם אחרי חמישים שנה, ולמרות הגמישות המדינית שהפגינו, לא עלה בידי הפלסטינים להביא למימוש מלא של השלב הראשון של "תורת השלבים". יתר על כן, המציאות בשטח יכולה בהחלט להתפרש כהצלחה של ישראל לעצב מציאות נוחה לה בשטחים, על אף היעדר תמיכה בינלאומית: ירושלים המורחבת מתפקדת כבירת ישראל; היקף הפעילות בהתיישבות הישראלית ביהודה ושומרון הולך ועולה באופן מתמשך, ומספר התושבים הישראליים הפך את ההתיישבות באזורים רבים לרכיב בלתי הפיך בכול הסדר עתידי; ישראל אינה נדרשת לשלוט בחיי היומיום של הפלסטינים, הנהנים משלטון עצמי (היא כמובן גם אינה מעוניינת בכך), מעבר להיבטים המשפיעים ישירות על ביטחונה, והיא אף מקיימת שיתוף פעולה עם גורמי הביטחון של הרשות בכול הקשור לאינטרס המשותף של בלימת הטרור של חמאס ויריבים נוספים של הרשות הפלסטינית; השליטה הביטחונית מאפשרת לישראל לראות בירדן את גבול הביטחון המזרחי שלה לאורך זמן; ישראל

למדה לחיות עם הטרור וליצור פרקי זמן ממושכים בהם היקף הטרור מוגבל יחסית, אף שלא הושגה יציבות מתמשכת בשטח.

על רקע זה נראה, כי הניתוח הפלסטיני את תמונת המצב, בחלוף חמישים שנה מאז חל השינוי המשמעותי בתולדות הסכסוך, מבליט דווקא את חצי הכוס הפלסטינית הריקה, גם אם אינו מתעלם מההישגים. ההסבר הפלסטיני לקושי בהתקדמות לקראת היעדים ארוכי הטווח, ואפילו לקראת יעדי הביניים, מתמקד במה שמתואר על ידם כסרבנות הישראלית בסוגיית השלום והתמיכה האמריקאית בעמדות ישראל. בראיית הפלסטינים, ישראל, ובעיקר ממשלת בנימין נתניהו, אינה חפצה בהשגת הסכם שיענה על הציפיות הפלסטיניות וחותרת להנציח את השליטה הישראלית ביהודה ושומרון. לפיכך, אין תוחלת של ממש במשא ומתן מדיני אתה ללא לחץ בינלאומי, בדגש על לחץ אמריקאי, עליה. כל עוד זה המצב, עדיף בראייה הפלסטינית להתמקד בפעילות חד-צדדית בזירה הבינלאומית לקידום היעדים הפלסטיניים.

במבט לעתיד, נראה שגבוה הסיכוי להמשך הסטטוס קוו, תוך מאמצים מתמשכים לשיפור איכות החיים של הפלסטינים. אבל, אם הפלסטינים ייקלעו למצוקה כתוצאה מכך (כולל עקב ניסיון לקדם הסדר אזורי שינוסה לכפות עליהם ויתורים), ובהיעדר שימוש הולם בשסתומים המאפשרים את הקלת הלחץ, או אם הם יניחו משום מה שיש ביכולתם לשנות את הסטטוס קוו לטובתם, ייתכנו בהחלט מהלכי כוח (בדגש על הגברה מחודשת של המאמצים לבצע פיגועים, דוגמת גל פיגועי הסכינים והדריסות או סבבי האלימות ברצועת עזה) ובמקביל ניסיונות נוספים לתמרן בזירה המדינית.

רק לחץ בינלאומי וישראלי על הפלסטינים לוותר על המטרות ארוכות הטווח שלהם יוכל להכשיר את הקרקע לקידום הסדר שלום יציב ובר-קיימא. לחץ כזה צריך להציג כתף מדינית קרה כלפי הפלסטינים כל עוד הם דבקים בנראטיב וביעדי החזון שלהם, ואף להתנות את הסיוע הבינלאומי להם בנכונותם לחולל את השינויים הדרושים בעמדתם. זוהי גישת המערכת הבינלאומית כלפי חמאס, למרות שבפועל אין הבדל מהותי בין תפיסותיו ובין אלו של פת"ח, ואפילו של הרשות הפלסטינית, בכול הנוגע לחזון "פלסטין השלמה" מהנהר ועד הים, ללגיטימיות של השימוש באלימות לקידום היעדים הפלסטיניים ולצורך להתאים את מדיניות הפיגועים לשיקולי עלות-תועלת.